

Natura 2000 – Europese topnatuur in het Drentsche Aa-gebied

Natura 2000 is het netwerk van belangrijke natuurgebieden in de Europese Unie.

Voor de Drentsche Aa is dit het derde belangrijke etiket na de aanwijzing tot Nationaal Park en Nationaal Landschap.

Het Drentsche Aa-gebied is één van de grootste terrestrische Natura 2000-gebieden in Nederland (3.900 ha).

De aanwijzing is een bekroning van alle eerdere inspanningen op het gebied van ruimtelijke ordening, waterbeheer en natuurbeheer. Wat is de Europese betekenis van het gebied en wat is de meerwaarde van Natura 2000 voor het gebied?

Waardevol gebied

De Drentsche Aa is één van de meest complete en best beschermde laaglandbeekdalen van Europa. Het beekdal bevat brongebieden, bovenlopen, middenlopen en een benedenloop. De aanwezigheid van infiltratiegebieden, zoals het Ballooërveld en de Zeegserduinen, maakt de Drentsche Aa tot een compleet beekdalgebied waarin hydro-ecologische processen en beekdalgradiënten aanwezig zijn of kunnen worden ontwikkeld. Er zijn nog veel volgens een historisch patroon slingerende beken. Dit alles maakt de Drentsche Aa ook aardkundig een waardevol gebied. In tegenstelling tot veel andere beekdalgebieden in West-Europa zijn grote delen van het gebied gespaard gebleven bij de ruilverkavelingen na de Tweede Wereldoorlog.

Doelen

In 2011 is gestart met het schrijven van het beheerplan Natura 2000. De basis voor dit beheerplan is de habitattypenkaart, waarop alle bekende aanwezige habitattypen staan

De beek zelf maakt deel uit van het habitattype Beken en rivieren.

De beken hebben veelal hun sterk meanderende karakter behouden, zoals hier het Anlooërdiepje (foto: Hans Dekker).

Erwin Adema & Hans Dekker

aangegeven. De aangewezen habitattypen weerspiegelen goed de variatie in het gebied (tabel 1). Voor het gebied zijn tevens vijf Habitatrictlijnsoorten aangewezen die zorg behoeven (tabel 2). De bijdrage die het Drentsche Aa-gebied levert aan het netwerk van Natura 2000 in Nederland worden weergegeven in de zogenaamde kernopgaven voor het gebied. In het beheerplan zijn acht kernopgaven die bij de aanwijzing als Natura 2000-gebied horen, uitgewerkt (tabel 3). De kernopgaven hebben betrekking op de samenhang in het landschap, de waterhuishouding en de waterkwaliteit (Aggenbach et al. en Schollema et al., dit nummer). Voor drie habitattypen geldt een 'sense of urgency'. Dit wordt toegekend als binnen nu en 10 jaar een mogelijk onherstelbare situatie ontstaat. Voor het Drentsche Aa-gebied zijn dat Vochtige heiden, Heischrale graslanden en Blauwgraslanden. Voor deze typen moeten maatregelen worden genomen die de hydrologische randvoorwaarden voor deze habitattypen (H4010A, H6230 en H6410) herstellen.

Een omissie in de Natura 2000-systematiek is het ontbreken van Dotterbloemhooilanden

	Naam	Opp.vl.	Doel	Belangrijkste gebied	Overige gebieden
H2310	Stuifzandheiden met Struikhei	18,84	U/K	Ballooërveld	50 Bunder, De Strubben, Zeegse, Gasterse Duinen
H2320	Binnenlandse Kraaiheibegroeiingen	0,23	B/K	Ballooërveld	
H2330	Stuifzanden	3,02	–	Ballooërveld	
H3160	Zure vennen	1,40	B/K	Ballooërveld	Gasterse Duinen
H3260A	Beken en rivieren	1,56	U/K	Westerdiep, Gasterensche Diep	Schipborgsche-, Oudemolensche-, Looner- en Andersche Diep
H4010A	Vochtige heiden	57,17	U/K/SU	Ballooërveld	50 Bunder, Eexterveld, Kampsheide
H4030	Droge heiden	108	B/K	Ballooërveld	50 Bunder, De Strubben, Molenveld, Eexterveld
H 5130	Jeneverbesstruwelen	1,31	B/K		Kampsheide
H6230	Heischrale graslanden	8,20	U/K/SU	Eexterveld	Zwijnmaden, Zeegse, Smalbroek, Dijkveld
H6410	Blauwgraslanden	2,59	U/K/SU	Eexterveld	Eexterveld, Zeegse, Dijkveld,
H6430A	Ruigten en zomen	5,29	B/K	Loonerdiep	Verspreid langs de diepen
H7140A	Overgangs- en trilvenen (trilvenen)	32,41	U/K	Oudemolen, Gasteren	Kappersbult, Okkenveen, Zwijnmaden, Zeegse, Burgvullen, Loon, Anderen, Deurze
H90EoC	Vochtige alluviale bossen (Beekbegeleidende bossen)	22,43	B/K	Burgvullen, Geelbroek	Westerlanden, Zeegserloopje, Smalbroek, Deurze, Amen
H9160A	Eiken-Haagbeukenbossen	3,39	U/K	Amen	Gastersche Holt, Elsbroek (Scheebroekenloop)
H91Do	Hoogveenbossen	5,09	U/K	Zeegse	Westlaren, Oudemolen, Eexterveld, Hoornsche Bulten, Geelbroek

Tabel 1. Habitattypen Natura 2000-gebied Drentsche Aa (bron: PAS-Gebiedsanalyse Drentsche Aa, 2015).

Toelichting Doelen in tabel 1 en 2:
 U = Uitbreiding;
 B = Behoud
 K = Kwaliteitsverbetering
 SU = Sense of Urgency

Tabel 2. Aangewezen Natura 2000-soorten in het Drentsche Aa-gebied vanuit de Habitatrichtlijn.

Code	Naam	Doel
H1099	Rivierprik	B/K
H1145	Grote modderkruiper	B/K
H1149	Kleine modderkruiper	B/K
H1163	Rivierdonderpad	B/K
H1166	Kamsalamander	U/K

als habitatype. Dit type grasland is kenmerkend voor de Drentsche Aa en volgens recente karteringen met ongeveer 700 hectare een belangrijk onderdeel van de beekdalgradiënt met belangrijke bloemplanten als Grote ratelaar (*Rhinanthus angustifolius*), Brede orchis (*Dactylorchis majalis*), Moersstrepzaad (*Crepis paludosa*) en Zwartblauwe rapunzel (*Phyteuma spicatum* ssp. *nigrum*). Het is een graslandtype dat in Nederland, maar ook in West-Europa, steeds zeldzamer wordt en nu buiten de bescherming van Natura 2000 valt. Daartegenover staat een substantiële toename van het habitatype Overgangs- en trilvenen (veenvormende vegetaties, Everts et al., dit nummer) dat wel als Natura 2000 habitatype (H7140A) is erkend.

Programma Aanpak Stikstof

Een integraal onderdeel van het beheerplan is het Programma Aanpak Stikstof (PAS) (Ministerie van Economische Zaken & Infrastructuur en Milieu, 2015). Het PAS wil twee doelen tegelijk bereiken. Als eerste het stoppen van de achteruitgang en herstel van de biodiversiteit voor zover die het gevolg is van stikstofdepositie. Ten tweede het maken van ruimte voor nieuwe economische activiteiten die enige extra stikstofuitstoot tot gevolg kunnen hebben. In de eerste beheerplanperiode van zes jaar moet de achteruitgang worden gestopt. Herstel moet in de daarop volgende perioden worden bereikt

door extra beheer- en inrichtingsmaatregelen voor stikstofgevoelige habitattypen en door maatregelen die de stikstofuitstoot beperken. Voor deze maatregelen heeft het Rijk geld gereserveerd; de verantwoordelijkheid is bij de provincie neergelegd (Provincie Drenthe, 2015). De uitvoering van maatregelen, zowel uit de PAS als het beheerplan, ligt op het bordje van de terreinbeheerders en het waterschap.

Soms zijn maatregelen nodig buiten de begrenzing van het aangewezen Natura 2000-gebied. De Ydermadepolder draineert het beekdal bij de Kappersbult en zou vernat moeten worden om de Overgangs- en trilvenen in het beekdal te behouden. Deze vegetaties zijn nu aan het verzuren. Vernatten van de polder zal ook positief uitwerken op de Grote zeggenmoerassen die typerend zijn voor de benedenloop. Dit kan niet gerealiseerd worden zonder aanpassingen van bestemmingsplannen en vraagt daarom om een bestuurlijke keuze.

Extra onderzoek noodzakelijk

Bij het maken van het beheerplan bleek dat er leemten aanwezig zijn in de kennis van het gebied. Deze kennislücken worden in de eerste beheerplanperiode (2015-2021) opgevuld. Er zijn bijvoorbeeld geen actuele vegetatiekarteringen van enkele gebiedsdelen. Ook moet in de eerste beheerplanperiode

Tabel 3. Kernopgaven: de belangrijkste bijdragen van het gebied Drentsche Aa aan het Natura 2000-netwerk.

- Herstel beeklopen
- Kalkmoerassen en trilvenen
- Schraalgraslanden
- Beekdalflanken
- Vochtige alluviale bossen
- Natte heiden
- Structuurrijke droge heiden
- Oude eikenbossen

het functioneren en de kwaliteit van de veentjes in het Drentsche Aa-gebied in beeld worden gebracht. Maar de grootste kennisleemte is misschien wel het gebrek aan informatie over kenmerkende en bedreigde soorten. Deze soorten zijn lang niet overal gemonitord en als ze wel zijn geïnventariseerd, zijn ze niet aan de bijbehorende habitattypen te koppelen. Voor deze soorten moet dus een inhaalslag gemaakt worden. Op het Eexterveld laten de habitattypen Heischrale graslanden en Blauwgraslanden (met 'sense of urgency') een achteruitgang

Belangrijk onderdeel van het herstel van het hydrologische systeem is het herstel van brongebieden, zoals hier in de Oelmers, de bron van het Amerdiep (foto: Hans Dekker).

zien die duidt op een verstoorde toevoer van gebufferd grondwater. Uit onderzoek moet blijken hoe dit probleem het beste kan worden opgelost. Hierbij kunnen maatregelen zoals het vernatten van het omliggende landbouwgebied of aanpassing van grondwaterwinning nodig zijn.

Hierbij speelt ook de vraag welke effecten de zandwinputten op of aan de grens van het beekdal hebben op de waterhuishouding. De Zwijnmaden is een zandwinplas op de rand van het beekdal bij Tynaarlo, die diep grondwater afvangt. Dit water komt nu niet meer in het beekdal terecht, maar wordt afgevoerd naar het Noord-Willemskanaal. De plas heeft een negatief effect op de natuurlijke grondwaterstromingen en daarmee waarschijnlijk op de nabij gelegen habitattypen. Nader onderzoek moet duidelijkheid scheppen en inzicht geven welke maatregelen noodzakelijk zijn.

Dilemma's

CULTUURHISTORIE

De belangrijke cultuurhistorische waarde van het Drentsche Aa-gebied beperken soms de mogelijkheden om inrichting en beheer geheel op natuur te richten (Elerie & Spek, dit nummer). Een recent voorbeeld is herinrichting van de tankgracht uit de Tweede Wereldoorlog op het Ballooërveld. Deze draiende de heide en verstoorde de natuurlijke hydrologie. In het beheerplan is er voor gekozen om de tankgracht af te dammen en niet te dempen. Zo blijft de gracht zichtbaar in het landschap.

TEGENSTRIJDIGE DOELEN

Belangrijk binnen Natura 2000 is het halen van de instandhoudingsdoelen die behoren bij de habitattypen. Behoud en herstel van habitattypen staat soms echter haaks op het ruimte bieden aan natuurlijke processen. En de ontwikkeling van het ene type kan wel eens ten koste gaan van een ander type of van Dotterbloemhooiland. Ook het behoud van voor de Drentsche Aa karakteristieke soorten van het cultuurlandschap, zoals Zwartblauwe rapunzel en Stengelloze sleutelbloem (*Primula vulgaris*), kan onder druk komen te staan. Dan komt het aan op maatwerk. Het behoud van het genetisch materiaal van deze en andere kwetsbare soorten kan zorgen voor vestiging van deze soorten op hun natuurlijke plaats in het systeem in een later stadium.

Conclusie

De Europese betekenis van het Drentsche Aa gebied is groot. De variatie in het landschap komt tot uiting in het grote aantal habitattypen dat is aangetroffen. De oppervlakte van de meeste habitattypen is echter vrij gering. Bij de infiltratiegebieden springt het Ballooërveld er duidelijk uit. In de beekdalen valt op dat de vernattingsmaatregelen nu al hebben geleid tot een grotere oppervlakte Overgangs- en trilvenen. De beperkte oppervlakte van veel habitattypen geeft aan dat het gebied nog niet optimaal is ontwikkeld. Natura 2000 en de PAS bieden perspectief om deze situatie te verbeteren. Het is dan de uitdaging om versterking van

habitattypen en van het hydrologisch systeem samen te laten gaan met belangen van het cultuurhistorisch erfgoed en belangen van degenen die in het gebied wonen en werken (Elerie & Spek, dit nummer).

Literatuur

Ministerie van Economische Zaken & Ministerie van Infrastructuur en Milieu, 2015. Programma Aanpak Stikstof, 2015-2021. Ontwerp 10 januari 2015. Provincie Drenthe, 2015. PAS-Gebiedsanalyse voor de Drentsche Aa (25), versie 7 januari 2015.

Summary

European nature at its best in the Drentsche Aa area

Natura 2000 is a network of important nature protection areas in the European Union. The Drentsche Aa area is one of the biggest areas in The Netherlands. The Drentsche Aa is one of the most complete stream systems in Europe. Besides the stream and valley also infiltration areas are part of the protected system. Therefore hydrological processes on landscape scale take place or can be restored. The habitat directive of Natura 2000 consists of eight primary goals for the Natura 2000 area (table 3). For species-rich *Nardus* grasslands and *Molinia* meadows on calcareous soils a 'sense of urgency' is administered. Measures must secure these habitat types within 10 years. It is an omission that *Calthion* meadows an important grassland type in the Drentsche Aa region are lacking in the habitat directive. As a part of Natura 2000 the PAS (The Integrated Approach to Nitrogen) aims on two goals. Stop the decline in biodiversity and make room for economic development. A set of measures that mitigates the effects of nitrogen must achieve these goals. Sometimes measures outside the Natura 2000 area are necessary. In other cases more research is needed to analyze the landscape ecological system and address solutions to protect habitat types. Cultural historical values and conflicting goals are limiting factors by formulating measures. The approach in the Drentsche Aa is restoring the ecological system, but also heritage and interest of other stakeholders have to be taken into account. However this may not lead to irreversible loss of natural values in the Drentsche Aa area.

Dr. E.B. Adema

Westerstraat 45, 3818 NH Amersfoort
Erwin.adema@gmail.com

H. Dekker

Provincie Drenthe
Postbus 122, 9400 AC Assen
h.dekker@drenthe.nl